

İMAM MATURİDİ (852- 944)

Feridun ESER
Geyve İmam Hatip lisesi
Felsefe Öğretmeni

Gerçek ismi Ebu Mansur Muhammed bin Mahmud es- Semerkandi'dir. İmam Maturidi, Hanefi mezhebine bağlı bir kalam alimidir. O, aynı zamanda, ehl-i sünnetin itikadi mezheplerinden Maturidiliğin kurucusudur. İmam Maturidi'yi önemli kılan da budur. Türkler, itikatta Maturidi mezhebine bağlıdır.

852 yılında, Türkistan'ın Semerkand bölgesinin Maturid beldesinde doğduğu için kendisine "Maturidi" denilmiştir. Yaşadığı bölge, o dönemin önde gelen ilim ve kültür merkezleri arasında idi.

İmam Maturidi, İslamiyeti yeni kabul etmekte olan Türkler arasında, Türkistan'da yaşamış ve vefat etmiştir. Bu bölge, Ortadoğu'da yaşanan siyasi ve itikadi çekişmelerden, çalkantılardan uzak daha sakin bir bölge idi.

İmam Maturidi, İslam dünyasında yetişmiş olan en büyük kalam alimlerinden biridir. Kalam (akaid) ilmi, İslamiyet'in inanç (iman) esaslarını akla dayalı olarak açıklamaya çalışan bir ilimdir. Kalam ilmi, dini akılcı yöntemle temellendiren ve dini savunan bir düşünce etkinliğidir. İslam inancı (itikadi), kalam ilmi ile savunulur ve İslam'ın esaslarını eleştirenlere, bu ilimle cevap verilir. İmam Maturidi'nin kalam alanında yazdığı eserin ismi, Kitab-ut Tevhid'dir.

Kalam ilmi, kainatın nasıl ve neden oluştuğundan, yaratıcının özelliklerinden, yaratılış hikmetlerinden, ölüm, kıyamet ve ahiretten bahseden bir ilimdir. Bu konular aynı zamanda felsefenin de konularıdır; ancak felsefede dayanak noktası, dini ilkeler değil akıldır. Kelamda ise dayanak noktası, Kur'an ve hadislerdir.

İtikat, bir dinin inanılması zorunlu olan temel ilkeleri (Amentü'de belirtilen iman esasları) ve bu ilkelere kalpten inanıp bağlanmadır. Bütün ibadetlerin başı, temeli imandır, inançtır; inanç olmazsa, ibadetlerin değeri olmaz. İtikad, bu derece önemli ve mühimdir. İmam Maturidi, Müslümanların sahih bir itikada sahip olmaları için itikat ilmi olan Kalam üzerine çalışmış, kendisine verilen ömrü, bu yolda kullanmış, değerli eserler vermiş bir alimdir. 944 tarihinde, Semerkand'da vefat etmiştir.

- İmam-ı Azam'ın Etkisi -

İmam-ı azam'ın birçok talebesi, Türkistanlı idi; bu kişiler, Türkistan'a dönerken, İmam-ı azam'ın fikirlerini ve ondan öğrendiklerini yazıp Türkistan'a götürmüşlerdi. Hanefilik, bu sayede Buhara ve Semerkant çevresinde yayılmaya başlamıştı.¹

İmam Maturidi, İmam-ı azam'ın fikirlerini ve metodunu öğrenmiş ve bundan çok etkilenmiştir. O, İmam-ı azam Ebu Hanife'nin naklen bildirdiği fıkıh ve kalam bilgilerini, Ebu Nasr İyad'dan öğrenmiş; bu bilgileri, akli ve nakli delillerle ispatlamış ve genişletmiştir. Bu bakımdan Maturidilik, Hanefiliğin devamı gibidir. Nitekim amelde İmam-ı azam'ın görüşlerine bağlı olan Türkler, itikatta İmam Maturidi'nin görüşlerine bağlıdır.²

İmam-ı azam'ın akılcılığının etkisi ile İmam Maturidi, İmam Eşari'ye göre akla daha fazla önem ve yer vermiştir. İmam-ı azam'da olduğu gibi, İmam Maturidi'de de, "Kur'an ve sünnete bağlı bir akılcılık" vardı. İmam Maturidi'ye göre, Allah'ın varlığı ve birliği, yaratıklardan ayrı olduğu akılla kavranabilir. Kur'an'da pek çok yerde akıl ve tecrübenin önemine dikkat çekilir; insana, aklını kullanması ve düşünmesi emredilir. İmam Maturidi, iman konusunda taklitçi olmayı (taklid-i imanı) değerli bulmaz; ona göre delillere ve kesin bilgilere dayalı iman, daha üstün ve daha makbuldür. Çünkü taklit edenler, düşünen ve araştıran kişiler değildir. Taklitçiler, sadece görüp, duyduklarını tekrarlarlar; bildiklerinin doğruluğunu da çoğu zaman araştırmazlar.³ İmam Maturidi, bilgiye önem vermiş; sadece bilgisiz kişiyi değil bilgisine göre hareket etmeyi de cahil saymıştır.

¹Akif COŞKUN, **Yeni Ümit Dergisi**, "İslam İtikadında Ebu Hanife'nin Tesiri ve İmam Maturidi"- Temmuz-Ağustos- Eylül 2002 sayısı

² M. Ragıp İMAMOĞLU, **İmam Ebu Mansur Maturidi ve Tevilat-ul Kur'an'daki Tefsir Metodu**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 14- 15

³Hanifi ÖZCAN, **Maturidi'de Bilgi Problemi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s.167

İmam Maturidi, Abbasi Devleti'nin zayıflamaya başladığı, çeşitli siyasi güçlerin ve dini grupların birbiriyle sert bir biçimde mücadele ettiği, oldukça çalkantılı bir dönemde yaşamıştır. O, düşünsel ve siyasi çekişmelerin yaşandığı, İslam birlik ve beraberliğinin bozulduğu bir dönemde, Ehl-i sünnet itikadını, ilmi/ düşünsel açıdan korumaya ve savunmaya çalışmıştır.

Ebul Leys el- Buhari, Ebu Muhammed Abdülkerim bin Musa el Pezdevi gibi ilmi derecesi yüksek alimler, İmam Maturidi'nin öğrencilerindedir. İmam Maturidi, hem bir fıkıhçı hem bir kalamcı hem de tefsircidir. Hatta o, tefsir yazarların önde gelenlerinden biridir! Tefsir alanında yazdığı kitabının adı, *Tevilat'ul Kur'an*'dir.

- Tefsir İlmi ve Maturidi'nin Tefsir Kitabı -

Ebu'l Muin Neseî, *Tevilat-ul Kur'an* için şöyle demiştir: “Pek çok kapalı meseleyi aydınlatan ve Kur'an'ı en iyi şekilde açıklayan bu eserin, bir benzeri yoktur.”⁴

Hacı Halife (Katip Çelebi), İmam Maturidi'nin tefsir alanında yazdığı kitap olan, *Tevilat-u Ehli's Sünne* (*Tevilat-ul Kur'an*) hakkında şunu söylemiştir: “O, eşi ve benzeri bulunmayan bir kitaptır. Hatta, Kelam ilminde, kendisinden önce yazılan kitaplardan hiçbiri onun emsali olamaz. Bu kitap, diğerlerinden daha kolay anlaşılır. Bunun içindir ki; Maturidi alimleri bu kitaptan çok istifade etmiştir.”⁵

İslami ilimlerden biri olan tefsir, Kur'an'da yer alan ayetleri, ayetlerin iniş sebepleri ile açıklayan bir ilimdir. “Anlam, mana ilmi”dir. Hiçbir dil, diğer bir dile aynen çevrilemez. Kur'an-ı Kerim'in de Arapça'dan başka bir dile aynen çevrilebilmesi mümkün değildir. Fakat Kur'an'ın mesajı, tefsirler okunarak daha iyi anlaşılabilir. Tefsir yazımı ve öğreniminin gayesi, Kur'an'ın iyi anlaşılmasıdır. İmam Maturidi'nin maksadı, Kur'an'ı, doğru bir biçimde anlamak, yaşayabilmek ve Müslümanlara öğretebilmek idi. İmam Maturidi, ayetleri, yine ayetlere bağlı kalarak ve yerine göre sahih hadislerden ve sahabe görüşlerinde de yararlanarak açıklamaya çalışmıştır. Eshab-ı kiram, Hz. Peygamberden (SAV) öğrenmiş oldukları Kur'an tefsirini, sonrakilere, onlarda sonrakilere... aktardılar; İslam alimleri de bunları yazdılar.

İmam Maturidi'ye göre vahiy, kendisinden şüphe duyulmayacak derecede doğru olan tek bilgidir; onda yalan bulunmaz, çünkü o, Allah'tan gelen bilgidir. Kur'an'da, peygamberin doğruluğunu gösteren birçok ayetler vardır; bu bakımdan peygamberin söyledikleri de tartışmasız doğru kabul edilmesi gereken bilgilerdir.⁶

Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin resmi itikadi mezhebi, Maturidilik idi. Mısır ve Arap yarımadasının Osmanlı Devleti'ne bağlanması üzerine bu ülkelerdeki Eşari alimler, Osmanlı ülkesine gelmiş ve medreselerde görev almışlardır. Böylelikle 16. yy.dan itibaren Osmanlı medreselerinde geçerli olan Maturidi anlayışın yerini, Eşari anlayış almaya başlamıştır. Bu değişimin etkisi ile Osmanlı medreselerinde, fikri ve ilmi gelişmelerin donuklaştığı söylenir. Araştırmacı ve akılcı anlayış unutulmaya yüz tutmuş ve ezbercilik öne çıkmaya başlamıştır.⁷

Ebu Hafs Ömer bin Muhammed en- Neseî, İmam Maturidi'nin fikirlerini özet bir şekilde “Akaid” adlı eserinde anlatmıştır. Neseî'nin bu kitabı, Nureddin es- Sabuni tarafından, “Maturidiyye Akaidi” adı ile (Bekir Topaloğlu tarafından günümüz Türkçe'sine çevrilerek), ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanmıştır. Bu kitap, Maturidiye akaidini anlatan ve okunması gereken değerli bir kitaptır.

Eserleri:

Kitab-ut Tevhid (Kısaca “Tevhid” ismi ile de bilinen bu kitapta, ehl-i sünnet dışı grupların yanlışlıklarını göstermiş ve eleştirmiş; ehli sünnet itikadını delilleri ile ortaya koymuştur. Bu kitap, Maturidilik mezhebinin temel akaid kitabıdır.),

Tevilat-ul Kur'an (*Tevilat'ül Ehli's- Sünneh* olarak da bilinen bu kitap, İmam Maturidi'nin hazırlamış olduğu tefsir kitabıdır),

⁴ M. Ragıp İMAMOĞLU, *İmam Ebu Mansur el Maturidi ve Tevlat'ul Kura'an'daki Tefsir Metodu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s.21

⁵MATURİDİ, *Tevhid*, Hazırlayan: Fethullah Huleyf, Hicret Yay, İstanbul, 1981, önsözden

⁶ ÖZCAN, *a.g.e.s.* 83- 84

⁷Sait BAŞER, *Kut ve Töreden Sevgi Toplumuna*, Seyran Yayınları, İstanbul, 1995,s.235

Kitab-ul Cedel (Fıkıhla ilgili bir eserdir.)

Feridun ESER
Geyve İmam Hatip lisesi
Felsefe Öğretmeni

KAYNAK:
TÜRK İSLAM MEDENİYETİNİN YILDIZLARI
Yazarı: Feridun Eser
Eğitimde Birlik Derneği Kültür yayınları-2, Ankara, 2011